

Aromânii din România
Nume de persoane

Coperta: Ioan Costin Tararache

Poze: Arhiva personală a autorului și a domnului Constantin Farmazon

Copyright © 2010
Editura Universitară
Director: Jur. Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33,
Sector 1, București
Tel./Fax: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

EDITURĂ RECUNOSCUTĂ DE CONSILIUL NAȚIONAL AL CERCETĂRII
ȘTIINȚIFICE DIN ÎNVĂȚĂMÂNTUL SUPERIOR (C.N.C.S.I.S.)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

CARABAȘ, DUMITRU

Aromânii din România. Nume de persoane /

Dumitru Carabaș. - București : Editura Universitară, 2010

Bibliogr.

ISBN: 978-973-749-852-6

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate Editurii Universitare.

Distribuție: tel./fax: 021-315.32.47
021-319.67.27
comenzi@editurauniversitara.ro

ISBN 978-973-749-852-6

Dumitru Carabaș

Aromânii din România
Nume de persoane

**Editura Universitară,
București**

Prefață

Sistemul antroponimic al aromânilor din România a fost analizat, până în prezent, în fel și chip, atât de specialiști, cât și de cercetători începători, dar întotdeauna parțial sau doar în trecut. Nu s-a realizat nicio încercare de analiză în ansamblu a materialului lingvistic prezent în nume, prenume și supranume la aromâni nici la noi în țară, nici în străinătate.

Astăzi avem onoarea de a ne pronunța asupra primului studiu aproape exhaustiv referitor la antroponimia aromânilor din România, cu material lingvistic, în cea mai mare parte, nou și necercetat până în prezent, prin care autorul reușește să facă lumină într-un domeniu insuficient studiat și adesea plin de concluzii greu de acceptat de majoritatea specialiștilor.

După o serie de constatări, de foarte multe ori originale, privind *Antroponimia aromânilor din România în contextul balcanic* sau cele referitoare la *Cercetările de până în prezent privind idiomul și onomastica aromânilor din România* ori la *Structura antroponimelor aromâne* privite ca *elemente biblice și calendaristice* sau derivate de la *cuvinte comune* și de la *toponime*, neomițându-se nici prezența *elementelor străine* în antroponimia aromânilor, ni se prezintă o analiză pertinentă sub titlul *Sufixe folosite în antroponimia aromână*.

Textul în discuție ne-a convins că autorul dispune de o mare capacitate de sinteză și analiză, că știe să folosească bibliografia consultată și datele oferite de materialul lingvistic analizat, că formulează comentarii bazate pe argumente rigurose științifice. Suntem convinși că lucrarea de față constituie, pentru domnul dr. Dumitru Carabaș, doar începutul unor viitoare cercetări lingvistice, mai ales cele legate de antroponimia și toponimia aromânilor, de limba și cultura lor, atât la cei din România, cât și în întregul spațiu balcanic, domeniu în care au mai rămas foarte puțini specialiști. În școlile de balcanistică atât din vecinătatea noastră cât, mai ales, din lume, nu mai apar cercetători tineri, iar cei în vârstă ne-au părăsit aproape toți. De aceea considerăm că apariția unui tânăr cercetător constituie un motiv de speranță și pentru balcanistica românească.

Prof. univ. dr. Mile Tomici

I. INTRODUCERE

Cercetările privind istoria, limba și cultura aromânilor sunt destul de numeroase, în cea mai mare parte contradictorii, mai ales în legătură cu statutul idiomului aromân, limbă aparte sau dialect al limbii române, cu existența reală sau inventată a unui popor aparte, aromân, deosebit de cel românesc, sau aromânii și românii constituie o unitate etnică.

Interesul nostru se rezumă, în lucrarea de față, la analiza unui număr însemnat de antroponime aromâne (nume, prenume și supranume), în cea mai mare parte notate pentru prima dată într-o lucrare lingvistică. Cu toate că cercetările noastre durează de mai mulți ani, suntem siguri că nu deținem un material antroponimic exhaustiv, cercetări noi pot completa listele noastre, dar nu pot anula concluziile noastre bazate pe o cercetare a unui material deosebit de bogat.

De această dată nu ne vom exprima în legătură cu statutul idiomului aromân sau în legătură cu statutul categoriei etnice de care aparțin aromânii. Important pentru noi este, în momentul de față, adunarea și publicarea materialelor lingvistice, istorice, culturale privind antroponimia aromânilor din România.

Lucrarea de față constituie prima încercare de analiză științifică a antroponimiei aromâne din spațiul românesc în totalitatea ei.

Materialul prezentat a fost cules de către noi între anii 2004-2008 prin metoda interviului deschis, aplicată aromânilor din județele Călărași, Constanța, Ialomița, Timiș, Tulcea și municipiul București, precum și prin consultarea listelor de membri ai Comunității Armâne din România, cât și prin studierea lucrărilor cu relevanță privind subiectul.

Studiul nostru a totalizat un număr de 4484 antroponime, dintre acestea 475 au valoare antroponimică de supranume, 466 prenume feminine, 918 prenume masculine și 3102 nume de familie (aceste cifre includ atât formele de bază, cât și toate derivatele obținute prin diverse procedee din acestea, existând multe cazuri în care o formă antroponimică are valoare pentru fiecare categorie).

Lucrarea are o parte introductivă în care prezentăm contextul istoric, politic, cultural și lingvistic, expunere absolut necesară pentru înțelegerea coordonatelor din care provine onomastica aromână. Apoi expunem caracteristicile lingvistice ce evidențiază fiecare categorie onomastică în parte.

Antroponimele sunt tratate într-un capitol distinct, respectând delimitările stabilite pentru fiecare categorie în parte: prenume masculine, prenume feminine, supranume și nume de familie. Numele sunt prezentate, în cadrul fiecărei categorii, în ordine alfabetică. La forma de bază este indicat tipul de antroponim (Sn, PF, PM sau NF), apoi sunt incluse

considerațiile etimologice bazate atât pe bibliografia menționată, cât și pe datele oferite de subiecții anchețați în timpul cercetărilor de teren. La finalul tratării fiecărui antroponim am enumerat formele derivate de la acesta, formele secundare fiind tratate și individual, pentru facilitarea utilizării materialului. La locul său forma derivată are categoria din care face parte și forma sau formele de bază de la care provine.

Sperăm că încercarea de față va fi bine primită de specialiști, iar noi ne asumăm toate eventualele omisiuni ale lucrării. Mulțumirile noastre sunt îndreptate către toți cei care au scris vreodată despre aromâni și s-au aplecat asupra studiului lor, celor care au avut bunăvoința de a ne ajuta și sprijini în elaborarea studiului de față, amintind aici doar pe domnul Dumitru Garofil căruia îi datorăm corectura și completările valoroase aduse textului inițial.

Mulțumesc domnului dr. Teofil Teaha, cercetător științific principal, gradul I la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române, doamnei conf. univ. dr. Mariana Manguilea de la Universitatea București și domnului conf. univ. dr. Ștefan Cucu de la Universitatea „Ovidius” din Constanța, pentru recomandările, sugestiile și observațiile ce au contribuit la îmbunătățirea materialului prezentat azi spre lectură.

În mod deosebit, mulțumesc conducătorului de doctorat, prof. univ. dr. Mile Tomici pentru răbdarea de a parcurge împreună cu mine tot drumul de la o idee la o carte.

Numele aromânilor în contextul balcanic

Înainte de toate, ne vom referi la însuși numele sub care aromânii au fost făcuți cunoscuți istoriei de către primele atestări documentare, anume *vlahi*, *blahs*, etnonim ce a persistat în cancelariile europene până târziu, iar în anumite zone locuite de către aceștia rezistă până în prezent. Vom face o scurtă incursiune istorică în trecutul, destul de zbuciumat, al aromânilor, accentul fiind pus pe precizările referitoare la etimologia și istoria etnonimului *vlah*.

Din studiul istoriei observăm că problema vlahilor sud-dunăreni a fost întotdeauna un subiect interesant, în special pentru istoriografia românească. Ei constituie cel dintâi filon al românismului ce se face cunoscut istoriei, cu mult înaintea românilor de la nord de Dunăre, lucru ușor de înțeles dacă luăm în seamă numai întâietatea rolului istoric jucat de aceștia¹.

„Studiul numelor popoarelor aparține deopotrivă lingvisticii și istoriei. Prima își propune să explice etimologia și evoluția formei numelui. Cea din urmă își asumă sarcina de a arunca lumină asupra împrejurărilor concrete ale nașterii etnonimelor și a mutațiilor survenite în conținutul lor în raporturile dintre un popor și altul”².

În evoluția cuvântului *vlah* distingem **doua perioade majore**.

Prima se întinde pe mai bine de un mileniu, cuprinde patru secole de dinaintea nașterii lui Hristos și primele opt din primul mileniu al erei creștine și are ca obiect raporturile dintre celți, germani și romani, ce duc la nașterea termenului *walch-walach*³.

A doua perioadă cuprinde ultimele două secole ale mileniului I și primele patru din mileniul II, până la nașterea Principatelor Române⁴.

Cercetările istorico-lingvistice au fixat locul și momentul nașterii etnonimului *valah* în zona de contact dintre triburile germanice și tribul celtic *Volvae*, identificată în cursul Dunării superioare și cu Sud-Estul Galiei⁵.

În secolele IV-III î.Hr. tribul volcilor a exercitat o adevărată hegemonie în spațiul Galiei, ceea ce a făcut ca triburile germanice din Sud-

¹ G. Murnu, *Istoria românilor din Pind. Valahia Mare 980-1259*, București, 1999, p.11.

² S. Brezeanu, *Românitatea orientală în Evul Mediu*, București, 1999, p. 101.

³ *Ibidem*, p. 101.

⁴ *Ibidem*, p. 101.

⁵ *Ibidem*, p. 102.

Vestul actualei Germanii să extindă numele acestora asupra tuturor celților în forma *walha*⁶.

Din cuvântul *volci* derivă formele: *valais, vallons* – franceză, *velsch* – germană, *wales* – engleză⁷.

Cuvântul *walha* intră într-o nouă fază a evoluției sale odată cu cucerirea Galiei de către Cezar și romanizarea Galiei, în secolele ce au urmat nașterii lui Hristos. Triburile germanice din zona de contact cu Galia romană au extins etnonimul *walha* asupra noilor realități etno-lingvistice de la est de Rin. Astfel, conținutul lingvistic al etnonimului se modifică, ajungând să desemneze pe **vorbitorii de limbă latină** din imperiu, eveniment cu o importanță decisivă pentru evoluția ulterioară a termenului. Prima mărturie certă asupra circulației etnonimului în lumea germană o avem din *Istoria* lui Ammianus Marcellinus la sfârșitul secolului al IV-lea, unde apare tribunul *Blachobaudes*, cu referire la un eveniment din 365, antroponimul a fost tradus în germana veche prin *eroul romanilor*⁸.

Odată cu începutul epocii migrațiilor germanice spre vest începe ultima etapă din evoluția cuvântului *valah*, când acesta cunoaște, pe urmele clanurilor cuceritoare germanice, o extensiune la nivelul celor mai multe provincii romane din occident, în Noricum și Rhetia, Galia și Britania. Toponimia și antroponimia germanică din secolele marilor migrații oferă un material documentar extraordinar de bogat ce ne facilitează cunoașterea formelor etnonimului *walha*, ce au însă aceeași rădăcină: *Walch-Walach* în sudul Germaniei; *Welsche*, la franci; *Val*, la germanii de nord; *Wealh-Welsh*, la anglo-saxonii din Britania. Toponime ca *Walchenberg, Walchendorf, Walchenwald* ori *Walchenesee* ilustrează atât evoluția habitatului regiunii din vechile provincii romane Rhetia și Noricum, unde romanicii și germanii au conviețuit pașnic sau războinic, dar și istoria cuvântului, prin evidențierea formei *walch-walach*⁹.

Antroponimia aduce și mai multă lumină asupra raporturilor dintre romanici și germani. Raporturi dominate, la început, de conflicte, pentru ca, treptat, să se illustreze o conviețuire și chiar o simbioză între cuceritori și cuceriiți. Evoluția acestor raporturi este ilustrată de antroponime ca *Walahild, Walcherich, Walchheri, Walahfrid* și multe altele. În perioada conviețuirii și chiar a simbiozei dintre romanici și germani din secolele VII-VIII apar antroponime ca *Goswalh (Got-walh), Gebuwalochus (gepid-walach), Saxwalo (Saxon-walach)* ori *Suabalah (Suab-walach)*. Dar încă din secolele anterioare apar în izvoare personaje din regatele barbare din

⁶ *Ibidem*, p. 102.

⁷ Th. Capidan, *Originea macedoromânilor*, București, 2008, p. 14.

⁸ S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 102.

⁹ *Ibidem*, p. 102.

Occident, ale căror nume conțin etnonimul *walha*: *Waliscus*, un conte burgund din veacul al VI-lea, ori *Walacus*, un episcop de Tours la 620. Iar pe la anul 1000 era deja pregătit terenul apariției noțiunii *Walholant* (“Țara Valahilor”), care desemna spațiul populat de popoarele neolatine sau o parte a acestuia¹⁰.

Nu putem încheia aceste considerații asupra primei perioade din evoluția etnonimului *valah* fără câteva observații pe marginea ei. Mai întâi, etnonimul este cunoscut la triburile germanice din vest, aflate în contact nemijlocit cu lumea celtă și, mai târziu, cu cea romană. Iar triburile germanice din Scandinavia, precum goții, au ignorat aproape sigur acest etnonim. Numai așa se poate explica absența lui totală în regatele create de goți în Occident, în Italia și Spania. Apoi, așa cum remarcă eminentul romanist francez Gaston Paris, etnonimul *walach* a fost utilizat exclusiv de către barbari, în vreme ce romanii s-au autodefinit prin ***Romanus***, *cu accețiunea gentilică, definind originea și limba latină a romanilor, și pierde vechea sa accețiune politică*¹¹.

„În al treilea rând, etnonimul *Romani*, în condițiile sintezei etnice petrecute în regatele germanice din Occident, este treptat abandonat de popoarele neo-latine în secolele VIII-X, pentru a prelua etnonime pline de prestigiu ca *franci*, *longobarzi* ori *vizigoți*”¹².

Să urmărim evoluția etnonimului în Europa sud-estică, ce formează **o doua perioadă** din istoria cuvântului. Lumea științifică română și străină este de acord, aproape la unison, că etnonimul *walah* a fost introdus de triburile gote în Europa sud-estică în secolele III-V. Dar absența oricărei urme a etnonimului în Italia ostrogotă și Spania vizigotă exclude această ipoteză, pentru a nu mai invoca absența triburilor slave din bazinul Dunării în secolele III-V, pentru a prelua de la goți termenul și a-l populariza în regiune. De aceea, trebuie caută o altă explicație¹³.

Apariția termenului *vlah* trebuie să fie legată de pătrunderea unor elemente germanice din Bavaria în Pannonia și Carantania în secolele VII-VIII, unde au venit în contact cu romanii și slavii din regiune. Variantele etnonimului la diferitele ramuri ale slavilor sunt derivate de la forma *walch-walach*¹⁴.

La slavi forma germanică *valh* a ajuns *vlah* așa cum va fi întrebuințat în tot Evul Mediu ca denumire etnică pentru români¹⁵.

¹⁰ *Ibidem*, p. 103.

¹¹ *Ibidem*, p. 103.

¹² *Ibidem*, p. 103.

¹³ *Ibidem*, p. 103.

¹⁴ *Ibidem*, p. 103.

¹⁵ Th. Capidan, *op. cit.*, p. 14.

Prima atestare a etnonimului în lumea slavă are loc la începutul secolului X, la ramura sudică sub forma *vlah* (*vlasî*), de unde avea să derive și numele slav al regiunii populate de romanici, *Vlaška*. Două secole mai târziu, apare etnonimul și la slavii răsăriteni sub forma *voloh*. De la slavi, acesta avea să fie preluat de maghiari, sub forma *olah*, și de către bizantini, sub cea de *blachos*. Asupra momentului și locului în care maghiarii au preluat etnonimul de la slavi, este aproape cert că nomazii lui Arpad îl preiau de la slavii din Pannonia. În schimb, locul și momentul preluării de către bizantini a etnonimului de la slavii de sud nu au fost precizate de cercetarea istorică și filologică¹⁶.

În privința locului, ne oprim atenția asupra unei regiuni în care grecii, romanicii și slavii au venit în contact și au practicat bilingvismul sau chiar trilingvismul. Această regiune nu putea fi decât locul unde cele trei etnii au conviețuit pe parcursul Veacului de Mijloc, anume Macedonia meridională și nordul Greciei. În plus, Macedonia meridională avea și două importante centre de cultură – Thessalonicul și muntele Athos – prin care etnonimul *βλαχος*¹⁷ a putut fi asimilat orizontului lingvistico-cultural al lumii bizantine¹⁸.

În ceea ce privește momentul preluării de către bizantini a noului termen *vlah* pentru a desemna o veche realitate etnico-lingvistică, anume vechea populație romană băștinașă, el este legat de începutul recuceririi bizantine a peninsulei, după invazia slavă din veacul al VII-lea, sub împărații isaurieni din secolul al VIII-lea, care au recuperat Macedonia meridională și Grecia de la slavi. Mențiunea *vlachorynchinilor* în *Povestirea istorică a mănăstirii Kastamoniu* leagă evenimentele din notă de epoca iconoclastă, așadar de secolele VIII-IX, este o confirmare a acestei ipoteze. Să amintim aici și informația de primă însemnătate din *Viața Sf. Metodiu*, legată de trimiterea de către împăratul Mihail III, la 863, a lui Chiril și Metodiu în Moravia Mare pentru încreștinarea slavilor. Cu acest prilej, împăratul afirmă că grecii din Thessalonic sunt cunoscători ai limbii slave, condiție indispensabilă ca etnonimul să fie asimilat de bizantini. Iar în secolele următoare, etnonimul circulă multă vreme la nivelul vorbirii populare grecești, în vreme ce lumea savantă preferă etnonimul *Romanoi* (Constantin Porphyrogenitus), ori forme arhaizante ca *daci*, *bessi*, *misieni* și *pannoni*. În sfârșit, alții utilizează, în paralel, atât formele arhaizante, cât și etnonimul nou *blachoi* (Kekaumenos, N. Choniates și alții)¹⁹.

¹⁶ S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 104.

¹⁷ Th. Capidan, *op. cit.*, p. 14.

¹⁸ S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 104.

¹⁹ *Ibidem*, p. 104.

La Ana Comnena întâlnim expresia βλάχοι οδίται, explicată de Nicolae Iorga prin „românii chervenagii”.

Orice analiză a semnificației termenului de „*vlah*” în opera lui Choniates nu poate face abstracție de orizontul lingvistic și cultural căruia îi aparține izvorul luat în discuție.

Cu alte cuvinte, trebuie să se țină seama de semnificația termenului în celelalte izvoare din orizontul lingvistic și cultural bizantin. Termenul de „*vlah*” își face apariția în lumea bizantină în timpul domniei lui Vasile II Bulgarohtonul (976-1025), în două diplome ale marelui suveran, una din 980, menționată un secol mai târziu de Kekaumenos, cealaltă din 1020²⁰.

Prima atestare se face în legătură cu fiii comitelui Șișman, care, retrași în partea de apus a Bulgariei, își păstrau independența în fața lui Vasile II Bulgarohtonul, cel care încorporase Bulgaria la imperiu. Astfel: Samuil ocupa tronul din Ohrida, Moise a murit la înconjurarea orașului Serres, Asan este ucis de fratele Samuil pentru că simpatiza cu bizantinii sau ar fi vrut tronul său, iar David a fost ucis între Castoria și Prespa, la locul numit Stejarii Frumoși, de „niște vlahi călători”²¹.

Apoi termenul *vlah* este atestat în numeroase alte acte de cancelarie, dar el pătrunde și în izvoarele narative. În toate aceste surse, noțiunea de *vlah* are conținut etnic.

Vlahii formează una dintre etniile sud-dunărene prezente la orizontul politic și cultural al Noii Rome, alături de bulgari, albanezi, sârbi și alte populații. Această concluzie este întărită de precizările pe care unele izvoare bizantine le aduc în legătură cu originea „*vlahilor*” sud-dunăreni. Pentru **Kekaumenos**, *vlahii* din Thessalia, din Macedonia și Epir sunt aceeași cu *dacii* și *bessi*, care locuiau odinioară regiunile dunărene în vremea lui Traian. Autorul thessalot dă glas unei tradiții istorice din societatea Noii Rome, care stabilește o relație directă între romanii sud-dunăreni contemporani ei și popoarele barbare antice ale „*dacilor*” și „*bessilor*”²².

O altă tradiție, ce pornește de la cunoașterea originii latine a vlahilor și care apare întâia oară la **Ioan Kinnamos**, face din *vlahi* pe linia unei informații culese din mediul lor, urmașii “colonilor de demult ai celor din Italia”. Aruncându-se o privire asupra izvoarelor bizantine de după Choniates, constatăm că „*vlahii*” lor poartă aceleași caracteristici: ei formează un popor cu trăsături etnice distincte, a cărui origine este pusă în legătură cu opera de colonizare a Romei în Balcani, la **Apokaukos**, sau

²⁰ *Ibidem*, p. 112.

²¹ G. Murnu, *op. cit.*, p. 11.

²² S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 113.

fiind de același neam și limbă cu *dacii* nord-dunăreni, care, la rândul lor, sunt de aceeași origine cu italienii, la **Chalkokondyl**.²³

„Așadar, termenul de *vlah* are în lumea bizantină o accepțiune exclusiv etnică, el desemnând pe descendenții romanizați ai populațiilor trace care locuiau malul drept al Dunării în antichitate” ne spune Stelian Brezeanu în lucrarea *Romanitatea orientală în Evul Mediu*.

Concluziile relative la conținutul etnic al categoriei de *vlahi* din sursele bizantine sunt confirmate de paralela cu alte orizonturi lingvistice și culturale ale vremii.

Prima mențiune a *vlahilor* în izvoarele latine este consemnată de „**Analele din Bari**” în prima jumătate a secolului al XI-lea. În secolul al XII-lea, *vlahii* sunt menționați în numeroase surse latine, în care ei apar alături de alte populații din Europa sud-estică: greci, bulgari, sârbi, cumani, pecenegi, albanezi, pe care latinii le-au cunoscut în drumul lor spre Orient²⁴.

Aceste prime mărturii occidentale asupra vlahilor sud-dunăreni aduc dovada conținutului etnic al categoriei în lumea latină. Greutatea dovezilor culese din sursele latine relative la începuturile statului Asăneștilor, remarcabile prin cantitatea și valoarea lor, este copleșitoare. În prim plan se situează mărturiile participanților la cele două expediții cruciate spre Orient, contemporane evenimentelor din Balcani – de la **Ansbertus** la **Villihardouin** și **Robert de Clari** – și cele din corespondența curiei pontificale cu Ioniță, suveranul din Târnovo. Pe aceeași linie se înscriu mărturiile cronisticii și ale actelor **cancelariei maghiare** din secolul XIII, cu o valoare de sine stătătoare în ansamblul dovezilor aduse de lumea occidentală. În lumina tuturor acestor mărturii, vlahii din Balcani apar ca membru distinct în familia popoarelor sud-est europene²⁵.

Aceleași constatări se desprind și din luarea în considerație a orizontului lingvistic și cultural sud-slav, reprezentat cu deosebire de sursele sârbești din secolele XII-XV. Dintre acestea, cele mai numeroase mărturii furnizează **presbiterul din Diocleea** și **actele de cancelarie** din regatul sârb. Dacă opera autorului dalmat adaugă o nouă atestare a originii latine a vlahilor sud-dunăreni, documentele cancelariei sârbe au valoare de unicat, ele păstrând un număr impresionant de nume curat românești, ce provin din mediile populare vlahe ale regatului Nemanizilor²⁶.

Prin urmare, în trei orizonturi lingvistice și culturale diferite – bizantin, latin și sud-slav – termenul de *vlah* are cel puțin până în secolele XIII-XIV un conținut exclusiv etnic și desemnează populația de limbă latină

²³ *Ibidem*, p. 113.

²⁴ *Ibidem*, p. 114.

²⁵ *Ibidem*, p. 114.

²⁶ *Ibidem*, p. 114.

din Balcani. Și – fapt capital – izvoarele relative la evenimentele ce ne preocupă și care aparțin deopotrivă celor trei medii nu îngăduie altă interpretare. Dacă ar mai stăruia totuși o umbră de îndoială, ea este risipită de titulatura lui Ioniță, de care ne vom ocupa mai amplu într-un alt capitol, titulatură pe care suveranul balcanic însuși și-o proclamă: *imperator/rex Bulgarorum et Blachorum*²⁷; așadar, suveranul celor două popoare sud-dunărene ale căror aspirații spre libertate au găsit în Petru, Asan și Ioniță cei mai fideli interpreți²⁸.

Este absurd în fața acestor dovezi copleșitoare a continua să se mai susțină că termenul de *vlah* ar putea desemna pe păstorii bulgari din Haemus sau, mai grav, că unul și același autor ar putea avea în vedere, prin acest termen, pe românii sud-dunăreni, într-un context, și populația bulgară, în altul²⁹.

În încheiere, este de prisos să stăruim asupra faptului că, la nivelul comunicării personale, urmașii romanilor din Balcani și din Principate nu au utilizat în limba vorbită nici etnonimul și nici numele țărilor lor în formele date de străini. Ei se numeau *romani*, în forme specifice zonei geografice din care proveneau: *român*, *armân*, *rumân*. În schimb, cancelaria domnească și Biserica, ce foloseau, ca în toată Europa medievală, o limbă de cultură, utilizau formele bizantine și slave ale numelui locuitorilor și țărilor lor.

Abia odată cu triumful limbii române în cultură și biserică în secolele XVI-XVII, denumirile române ale locuitorilor și Principatelor se substituie vechilor nume date de străini și în cancelariile princiare și în scrierile istorice ale timpului.

De asemenea, trebuie să subliniem faptul că în *Istoria* lui Choniates, ce are trăsăturile unui izvor intern față de evenimentele din Balcani la care face referire, termenul de *vlah* are un conținut exclusiv etnic și definește populația de limbă latină din Haemus. Această accepțiune este confirmată și de luarea în considerație a semnificației etnonimului în întreg orizontul lingvistic și cultural bizantin, în cel latin sau sud-slav³⁰.

²⁷ I. M. Mălinaș, *Regeste și registre*, Oradea, 2000, p. 135

²⁸ S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 115.

²⁹ Nichita Choniates, *Fontes Historiae Daco-Romanae*, vol. IV, București, 1982, p. 257 și urm.

³⁰ S. Brezeanu, *op. cit.*, p. 126.

Cercetări de până în prezent privind idiomul și onomastica aromânilor din România

Pentru o mai bună înțelegere a antroponimiei aromâne vom face, mai întâi, câteva considerații legate de idiomul aromân. Înainte de toate trebuie să amintim de părerea regretatei Matilda Caragiu Marioțeanu conform căreia „limba aromânilor nu este unitară, ceea ce nu trebuie să surprindă: răspândiți pe un teritoriu atât de întins (din Balcani până la sud de Pind și de la Marea Adriatică până la Marea Egee), adeseori în grupuri izolate, deplasându-se continuu, aflându-se în contact cu populații de limbi diferite, aromânii și-au diversificat graiul. Varietatea lingvistică a aromânei este mai ales geografică, teritorială [...]”³¹.

Iar I. Coteanu merge mai departe afirmând că „după O. Densusianu, aromâna nu a mai avut contact cu dacoromâna de prin secolul al VI-lea, după Weigand, din secolul al IX-lea, după alții, din secolul al VII-lea sau al VIII-lea. [...] este evident că un idiom care, de cel puțin o mie de ani, se dezvoltă în mod independent, nu mai poate fi socotit dialect al unui alt idiom cu care nu mai are legături, căci relația dialect-limbă este determinată de raportul de subordonare a unui idiom față de altul. În cazuri similare, romaniștii au decis, deși nu fără șovăieli, că provensala, de pildă, nu este un dialect al limbii franceze, că idiomul catalan nu este un dialect al limbii provensale și nici al celei spaniole, ci că fiecare dintre ele reprezintă limbi de sine stătătoare.”³²

Am adus în discuție aceste puncte de vedere nu pentru a intra în polemică, ci pentru a aduce argumente pentru diversitatea influențelor pe care le-a acumulat aromâna, pentru a înțelege contextul în care se formează și se cristalizează aromâna și, mai ales, onomastica aromână, în sensul mai restrâns în care ne interesează pe noi în lucrarea de față, dar și ca un argument pentru eventualele inexactități ce pot să apară în analiza noastră.

În cele ce urmează vom face o succintă prezentare privind originea lexicului aromân, având în vedere două aspecte: faptul că onomastica împrumută din numele comune ale unei limbi și formează din ele, prin supranume, de obicei, prenume și nume de familie, și faptul că lexicul și antroponimia au, de obicei, aceleași origini și asimilează aceleași influențe.

³¹ Matilda Caragiu Marioțeanu, *Compendiu de dialectologie română*, București, 1975, p. 222.

³² I. Coteanu, *Elemente de dialectologie a limbii române*, București, 1961, p. 114.

Majoritatea termenilor ce formează vocabularul de bază al aromânei este de origine latină³³, iar peste acest strat se așează ulterior termenii grecești, slavi, turcești, albanezi.

În aromână întâlnim termeni latinești pierduți în dacoromână sau se deosebesc prin semantism, fie că păstrează cuvântul, dar și sensul latinesc al acestuia, fie că evoluția semantică este specifică și independentă³⁴.

Pe lângă cuvintele de origine latină lexicul aromân conține și un număr foarte mare de elemente nelatine, aceasta se datorează conviețuirii îndelungate cu populațiile care vorbesc limbile respective din care s-au făcut împrumuturile. Acestea sunt fie foarte vechi din greaca bizantină, bulgara veche sau albaneza veche, și, în acest caz, sunt aceleași ca cele din dacoromână, fie sunt relativ recente și caracterizează numai aromâna, fiind necunoscute la nord de Dunăre, sau au un caracter regional. Astfel, avem foarte multe elemente albaneze în aromâna din Albania, elemente grecești, în fapt din neogreacă, în aromâna vorbită în Grecia, sârbești la aromânii din fostele republici iugoslave. O cuantificare exactă a împrumuturilor din fiecare limbă din acest spațiu este aproape imposibilă, datorită influențelor reciproce și a strânsei conviețuirii dintre popoarele balcanice, în special în contextul oferit de Imperiul Otoman, de libertate etnică și religioasă, după Evul Mediu (n.n.), astfel aceste cuvinte au devenit „balcanice”, fără a mai putea stabili cu precizie originea lor exactă.³⁵

Din limba greacă aromâna a împrumutat, în special în epoca modernă a primei,³⁶ termeni latini pătrunși în greaca antică și care au continuat să existe în greaca bizantină și mai târziu în neogreacă, termeni antici grecești pătrunși în latină sau cuvinte din greaca bizantină. Dar cei mai mulți termeni de origine grecească sunt intrați direct din neogreacă, de altfel, ponderea elementului grecesc în aromână este aceeași cu cea pe care o are cel slav în dacoromână.³⁷

Din albaneză, aromâna a împrumutat multe cuvinte,³⁸ putând identifica două straturi: unul vechi, comun, și unul mai nou, specific numai aromânei, care posedă cel mai mare număr de elemente albaneze în comparația cu dacoromâna, meglenoromâna și istroromâna.³⁹

³³ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 256 și I. Coteanu, *op. cit.*, p. 144.

³⁴ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 256.

³⁵ *Ibidem*, p. 258.

³⁶ I. Coteanu, *op. cit.*, p. 146.

³⁷ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 259.

³⁸ I. Coteanu, *op. cit.*, p. 146.

³⁹ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 260.

Împrumuturile din slavă s-au făcut, cu precădere, din slava meridională și, în special, din macedoneană⁴⁰, iar aici putem identifica trei straturi de elemente pătrunse în diferite momente istorice: un strat de termeni vechi slavi, de obicei comuni cu cei din dacoromână, un strat mai nou caracteristic aromânei, datorat relațiilor continue cu slavii din Peninsula Balcanică, și un strat mai recent care se îmbogățește permanent la aromânii aflați în țările de limbă slavă. Influența slavă locală: sârbă-macedoneană în spațiul iugoslav, bulgară în Bulgaria, este continuă și de intensități diferite de la o localitate la alta, de la un grup social la altul, de la o familie la alta, de la un vorbitor la altul.⁴¹

Cuvintele de origine turcă sunt, de asemenea, numeroase în aromână⁴².

Aromâna păstrează termeni și din limbi nebalcanice, dintre acestea influența cea mai mare o exercită limba italiană, indirect, prin neogreaca vorbită de majoritatea românilor din Grecia, sau direct prin relațiile comerciale dintre aromâni și venețieni studiate pentru secolele XVII-XVIII de Valeriu Papahagi, în lucrarea *Aromânii moscopoleni și comerțul venețian în secolul al 17-lea și al 18-lea*, București 1935.⁴³

În ultimul secol se observă un proces de centrifugare accentuată a aromânei spre limbile țărilor în care locuiesc aromânii, fie datorită condițiilor socio-politice din respectivele state, fie datorită comodității de a folosi o singură modalitate de comunicare atât în spațiul public, cât și în cel intim, personal, în casă. Această stare de fapt are la bază realitatea că aromânii sunt cel puțin bilingvi, aceștia cunoscând atât aromâna, cât și limba populației în mijlocul căreia trăiesc. Astfel influențele popoarelor în mijlocul cărora trăiesc conduc la diferențieri din ce în ce mai mari între diferitele ramuri ale aromânei, vocabularul comun restrângându-se continuu prin procesul de împrumutare a termenilor din limba oficială.

Referindu-ne la cercetările de până în prezent privind idiomul și onomastica aromânilor din România arătăm faptul că există un număr de lucrări de specialitate preocupate de această temă, lucrări pe care le-am consultat, fiind amintite în bibliografie. Aceste tratate se referă fie la gramatica aromânei, fie la fonetica sau la lexicul ei, acoperind majoritatea ariilor de interes ale lingvisticii.

Lucrările de specialitate privitoare la studiul acestui idiom aparțin în majoritate autorilor aromâni, care au avantajul de a cunoaște aromâna drept limbă maternă, fapt ce le-a înlesnit și le-a însuflețit cercetarea. Vedem că aromânii au produs lingviști de mare valoare: Capidan, Papahagi, Caragiu-

⁴⁰ I. Coteanu, *op. cit.*, p. 146.

⁴¹ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 262.

⁴² I. Coteanu, *op. cit.*, p. 146.

⁴³ Matilda Caragiu Marioțeanu, *op. cit.*, p. 263.

Marioțeanu, Saramandu, iar aceștia sunt doar câțiva din pleiada de lingviști români de origine aromână.

Lucrările privitoare la tema abordată în lucrarea de față, onomastica aromânilor din România, sunt foarte puține, iar în cele ce urmează ne vom referi succint la fiecare dintre ele.

Astfel, avem lucrarea lui Ioan Nenițescu *De la românii din Turcia europeană. Studiu etnic și statistic asupra aromânilor*, apărută la tipolitografia Dor. P. Cucu în 1895, la București. Lucrarea este, în fapt, o statistică a aromânilor din Peninsula Balcanică, având câteva precizări de ordin etnic, referitoare la originea aromânilor.

Cea de-a doua lucrare aparține lui Ioan Caragiani și este intitulată: *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*. Volumul întâi apare la editura Cultura Românească din București în anul 1929, iar volumul al II-lea vede lumina tiparului la Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, București, 1941, retipărită în 2002, la București, de Profile Publishing. Lucrarea este o „Publicare postumă însoțită de o notă biografică de Pericle Papahagi” așa cum ne arată prima pagină a volumului I.

Opera lui Caragiani se bucură de recenzia lui Ion Popescu-Sireteanu, intitulată: *Contribuția lui Ioan Caragiani la cercetarea onomasticii aromânești*, articol ce a apărut în „Studii de onomastică” IV, 1987.

Așa cum afirma și Popescu-Sireteanu „Ioan Caragiani a fost un deschizător de drumuri în onomastica românească”⁴⁴, dar trebuie să adăugăm că, în ceea ce privește onomastica aromânilor, drumul acesta nu a fost bătătorit.

În fapt, chiar și această lucrare ce oferă un foarte bogat material antroponimic, arată creația onomastică aromână drept una deosebit de variată și activă. Important este, de asemenea, faptul că materialul antroponimic prezentat de Caragiani este din epoca în care încă nu era constituit un sistem al numelor de familie, ci poreclele care însoțeau prenumele erau pe punctul de a deveni nume de familie, mai ales că unele dintre acestea își pierduseră deja încărcătura afectivă și căpătaseră caracter de supranume. Lucrarea rămâne totuși, din punctul de vedere al onomasticii, o simplă enumerare, o listă a unor nume de persoane, care sunt prezentate pur și simplu (uneori chiar fără a se respecta nici măcar ordinea alfabetică), fără nici un aparat critic.

Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică a lui Ioan Caragiani are importanța sa în cercetarea antroponimiei aromânilor, este „un

⁴⁴ I. Popescu-Sireteanu, *Contribuția lui Ioan Caragiani la cercetarea onomasticii aromânești*, Studii de onomastică IV, Cluj-Napoca, 1987, p. 81.

foarte bogat izvor al onomasticii române sud-dunărene⁴⁵, dar nu se poate încadra între lucrările de specialitate privind tratarea științific riguroasă a antroponimiei aromâne.

Ion Popescu-Sireteanu afirmă că Ioan Caragiani își propusese să scrie o istorie a aromânilor balcanici, dar, având în vedere sărăcia surselor despre aceștia, se decide să pornească în demersul său de la materialul la care putea avea acces și care abunda în informații, anume de la onomastica acestora. Astfel, autorul va lua ca obiect de studiu a cercetării sale numele de botez, supranumele sau porecelele și numele de familie ale aromânilor balcanici, cercetarea sa constituind primii pași în studiul numelor aromânești, și chiar a celei românești⁴⁶, dacă ar fi să luăm ca argument pentru această afirmație însuși titlul lucrării: *Studii istorice asupra românilor din Peninsula Balcanică*.

Ioan Caragiani intuiește rolul și implicațiile unui studiu onomastic realizat cu acuritate științifică, dar mai ales foloasele ce pot fi aduse altor științe ce se ocupă de studiul aromânilor. Publicarea bogatului material adunat de autor „va aduce multă lumină asupra originii românilor, atât celor de dincoace cât și celor de dincolo de Dunăre”⁴⁷. Iată cât de clar vede autorul la începutul secolului XX importanța și implicațiile studierii serioase a onomasticii aromâne.

Aromânii (macedonenii) în România, scrisă de Nicolae Cușa reprezintă o colecție impresionantă de nume, este, în fapt, o trecere în revistă a tuturor familiilor de aromâni ce au fost colonizați în Dobrogea în prima jumătate a secolului XX. Dar, fiind alcătuită din listele de la Arhivele Statului, prezintă numai numele oficial sub care aromânii veniți în România s-au înscris sau au fost înscriși în registrele oficiale. Astfel că lucrarea nu prezintă interes pentru studiul de față.

Anuarul Aromân, (Carte de telefoane și adrese ale familiilor aromâne), București, 1994, al doamnei Tana Mina, deși este, cum arată subtitlul, o carte de telefoane, oferă o listă considerabilă de supranume ale aromânilor.

Amintim aici și articolul doamnei Tana Nițu, *Observații asupra categoriei antroponimice a poreclelor, cu privire specială la porecelele unor comunități de aromâni*, SCO, 4, 1999, p. 259-269.

Am prezentat doar lucrările ce fac referire la onomastica aromânilor, deși chiar și acestea se referă la aromânii sud-dunăreni, iar nu la arealul ce ne interesează direct în lucrarea de față, anume cel nord-dunărean. Aceste

⁴⁵ *Ibidem*, p. 87.

⁴⁶ „Ioan Caragiani a fost un deschizător de drumuri în onomastica aromână” I. Popescu-Sireteanu, *op. cit.* p. 80.

⁴⁷ I. Caragiani, *op. cit.*, II, p. 232.